Θεματικά Εργαστήρια

Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ιανουάριος 2023 | Τεύχος 07

Μεταξύ Γενεύης (1951), Δουβλίνου (2003) και Κοινού Ανακοινωθέντος ΕΕ-Τουρκίας (2016): Το προσφυγικό στο μεταίχμιο

Δημήτρης Χριστόπουλος

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Πράξη «Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ»

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:
«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

Πράξη:
«Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» MIS 5000996

Πακέτο Εργασίας 7:
«Κύκλος Διαδικτυακών Θεματικών Εργαστηρίων (Online Workshops)»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα
Τηλ: 210 3327710 • Fax: 210 3304452
www.ineobservatory.gr • www.inegsee.gr

Συγγραφέας:
Δημήτρης Χριστόπουλος

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:
Γιάννης Γιαννακόπουλος

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-19-8
Copyright © ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

06 **ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ**

07 **ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ**

08 **ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

09 **1. Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΔΙΩΓΜΟΥ ΩΣ ΑΙΤΙΑ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ**

10 1.1 Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ – ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

13 1.2 ΟΙ ΔΙΩΓΜΕΝΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΒΟΥΛΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ. ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΜΕΝΟΙ

15 1.3 ΑΝ ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΗΤΑΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ, ΘΑ ΕΙΧΕ ΛΥΣΗ

17 **2. ΓΕΝΕΥΗ, ΔΟΥΒΛΙΝΟ, ΑΘΗΝΑ: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΑΝΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

18 2.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΑ ΣΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ ΣΤΟΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΔΟΥΒΛΙΝΟΥ

21 2.2 ΑΠΟ ΤΟ ΔΟΥΒΛΙΝΟ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΕΕ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ

23 **3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ**

25 **ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο *«Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ»* και του Υποέργου 1 *«Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ»*, οργανώνει **«Κύκλο διαδικτυακών θεματικών εργαστηρίων» (Online Workshops).** Τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα αφορούν (μακρο ή μικρο) οικονομικά, κοινωνικά, εργασιακά και εκπαιδευτικά θέματα κομβικού ενδιαφέροντος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία εμπίπτουν στην επιστημονική και ερευνητική εστίαση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Το Διαδικτυακό Θεματικό Εργαστήριο με τίτλο «*Μεταξύ Γενεύης (1951), Δουβλίνου (2003) και Κοινού Ανακοινωθέντος ΕΕ-Τουρκίας (2016): Το προσφυγικό στο μεταίχμιο»* στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας με τίτλο *«Μετανάστες - Πρόσφυγες και Εργασία»* υλοποιήθηκε στις 11/05/2022. Εισηγητής του εργαστηρίου ήταν ο κύριος Δημήτρης Χριστόπουλος, Κοσμήτορας Σχολής Πολιτικών Επιστημών, Καθηγητής Πολιτειολογίας Παντείου Πανεπιστημίου που ειδικεύεται, μεταξύ άλλων, σε ζητήματα δικαιωμάτων, μειονοτήτων, μεταναστών, ιδιότητας του πολίτη. Το θεματικό εργαστήριο βασίστηκε στην παρουσίαση εισήγησης, την οποία ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων και σύνθεση προβληματισμών σε επίπεδο ολομέλειας. Η εισήγηση, καθώς επίσης οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα του διαδικτυακού θεματικού εργαστηρίου, αποτυπώθηκαν στο παρόν Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο.

Ο Υπεύθυνος της Πράξης

Χρήστος Γούλας, PhD
Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

Ο Δημήτρης Χριστόπουλος είναι καθηγητής Πολιτειολογίας στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Κοσμήτορας στη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Το προσφυγικό ανήκει κατεξοχήν στα γνωστικά του ενδιαφέροντα. Το 2020 κυκλοφόρησε το βιβλίο "Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα, θα είχε λύση".

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Μια ιστορική περίοδος είναι ο χρόνος που της αποδίδουμε», γράφει ένας σημαντικός σύγχρονος Γάλλος ιστορικός. Η ιστορική περίοδος που διανύουμε έχει ήδη καταγραφεί ως ο χρόνος του προσφυγικού: «της μεγαλύτερης μετακίνησης προσφύγων που γνώρισε η Ευρώπη από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου», όπως συνηθίσαμε να λέμε. Η Ελλάδα βρέθηκε στο διάβα αυτής της μετακίνησης. Κάθε φορά όμως που υπάρχουν μετακινήσεις, είναι στο διάβα τους η Ελλάδα. Υπάρχει συνέχεια με το παρελθόν, αλλά υπάρχουν και τομές. Η τομή συνίσταται στο γεγονός ότι πλέον η χώρα δεν λειτουργεί ως διάδρομος, αλλά ως χώρος στάθμευσης ανθρώπων. Από την άλλη, μελετώντας την ιστορία των πληθυσμιακών μετακινήσεων προς την Ελλάδα, διαπιστώνουμε ότι πάντα αυτό συνέβαινε: ακούσια ή εκούσια, ένα μεγάλο ποσοστό των ανθρώπων, που μετακινούνταν διά της Ελλάδας, τελικά παρέμεναν στο έδαφός της ή στο έδαφος που από τον 19ο αιώνα είναι ελληνικό. Από το τέλος του 2015 και μέχρι τις μέρες μας, η πληθυσμιακή μετακίνηση παρουσιάζει κάποιες ιδιοτροπίες και ιδιαιτερότητες: άγνωστο για πόσον καιρό ακόμη, πληθυσμιακές εκροές δεν πραγματοποιούνται, ενώ οι εισροές συνεχίζονται με τους ρυθμούς που είχαν και πριν από το 2015. Αυτό είναι το «νέο» της εποχής μας. Υψηλή ένταση μετακινήσεων με προσφυγικό, ως επί το πλείστον, προφίλ, άνθρωποι οι οποίοι, ενώ ήθελαν απλώς να περάσουν από την Ελλάδα ώστε να συνεχίσουν προς τον προορισμό τους, τελικά παραμένουν εδώ. Η κατάσταση αυτή εντείνει τα πάθη και την αγωνία. Εύλογα. Γι' αυτό όλοι ασχολούνται με το προσφυγικό. Ο τρόπος διαχείρισης του προσφυγικού φαινομένου πλέον έχει αλλάξει. Από το παράδειγμα της Συνθήκης της Γενεύης που σήμαινε κοινωνική ένταξη για τους πρόσφυγες και ανοχή στους αιτούντες άσυλο, περάσαμε στον Κανονισμό του Δουβλίνου που ισοδυναμεί με επιστροφή των αιτούντων άσυλο στην πρώτη χώρα υποδοχής στην ΕΕ και κατόπιν στο Κοινό Ανακοινωθέν ΕΕ-Τουρκίας που ουσιαστικά δημιουργεί buffer states στις παρυφές της ΕΕ, μεταξύ των οποίων κατεξοχήν η Ελλάδα.

Ποια τα χαρακτηριστικά και ποιες οι προκλήσεις για το νέο καθεστώς ειδικά για τη χώρα μας;

1.

Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΔΙΩΓΜΟΥ ΩΣ ΑΙΤΙΑ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

1.1 Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ – ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Υπό την ευρεία έννοια μετανάστευση είναι η μετακίνηση των πληθυσμών που υπαγορεύεται από τη βιοτική ανάγκη. Επομένως, η προσφυγιά είναι υποσύνολο της μετανάστευσης. Ο πρόσφυγας είναι μετανάστης που ανήκει σε μια ειδική κατηγορία. Το αναφέρουμε αυτό, θέλοντας εξαρχής να αποφύγουμε έναν λόγο που διαφοροποιεί πλήρως τους δύο. Πρόσφυγες δεν είναι όλοι οι μετανάστες, αλλά όλοι οι πρόσφυγες είναι εξ αντικειμένου μετανάστες. Σε τι διαφέρουν, τώρα, αυτοί οι δύο;

Η ακόλουθη παραβολή θα καθιστούσε ίσως πιο κατανοητή τη διάκριση. Ο πρόσφυγας είναι μια κακοποιημένη γυναίκα η οποία σου χτυπά την πόρτα. Της ανοίγεις και βλέπεις ότι έχει εγκαταλείψει το σπίτι της διωγμένη από τον φόβο της βίας ή την πραγματική βία που ασκήθηκε πάνω της. Τη βάζεις μέσα γιατί κινδυνεύει. Δεν της κλείνεις την πόρτα λέγοντας: «Δεν φταίω εγώ που σε βιάζουν». Αυτό είπε κάποια στιγμή ο Ούγγρος πρωθυπουργός για τους πρόσφυγες: «Δεν ευθυνόμαστε εμείς για ό,τι περνάνε αυτοί οι άνθρωποι». Αν το κάνεις αυτό, είσαι άνθρωπος χωρίς ανθρωπιά. Δυστυχώς, κάτι παρεμφερές ακούστηκε και από τον Έλληνα πρωθυπουργό το Φεβρουάριο 2020: "Η Ελλάδα δεν φέρει καμία ευθύνη για τα τραγικά γεγονότα στη Συρία και δεν θα υποστεί τις συνέπειες αποφάσεων άλλων". Πολύ δυσάρεστο κι ακόμη περισσότερο ανεπίγνωστο... Την επόμενη μέρα, με τον δικό του τρόπο, το ίδιο είπε σε μιαν έγκυο που επέβαινε σε φουσκωτό με άλλους πρόσφυγες και μετανάστες, ένας αγριεμένος συμπολίτης μας στην προσπάθειά του να εμποδίσει το σκάφος να δέσει σε ένα λιμάνι της Λέσβου: "δεν σε γκαστρώσαμε εμείς, άι πνίξου".

Τη γυναίκα, λοιπόν, θα τη βάλεις στο σπίτι σου· θα της προσφέρεις καταφύγιο, άσυλο, όπως λέμε στο διεθνές δίκαιο. Θα προσπαθήσεις με κάποιον τρόπο να τη βοηθήσεις, να της δώσεις νερό, κάτι να φάει, να τη συνεφέρεις. Να την προστατέψεις. Γι' αυτό μιλάμε για προστασία των προσφύγων στο διεθνές δίκαιο. Προστασία παρέχεται στον αδύνατο. Το γεγονός ότι ο άνθρωπος μπορεί να σου χτυπάει την πόρτα σπρωγμένος από τον κυνικό και ανήθικο νηέτη του γειτονικού χωριού, δεν καθιστά εσένα άμοιρο της ευθύνης σου ούτε εκείνον άμοιρο προστασίας.

Όταν μάλιστα ο κίνδυνος της ζωής είναι άμεσος, όπως λέμε στο ποινικό δίκαιο, η υποχρέωση να παράσχουμε προστασία δεν είναι απλώς ηθικής αλλά και νομικής τάξεως. Άμεσος είναι ο κίνδυνος που είναι παρών και ορατός: μια τρικυμία στη θάλασσα που απειλεί να ανατρέψει ένα πλοιάριο γεμάτο ανθρώπους, μεταξύ άλλων. Το ποινικό δίκαιο σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη προβλέπει ένα έγκλημα κατά της ζωής που ονομάζεται «παράλειψη λύτρωσης από κίνδυνο ζωής». Ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας ορίζει, λόγου χάρη, πως «όποιος με πρόθεση πα-

ραλείπει να σώσει άλλον από κίνδυνο ζωής, αν και μπορεί να το πράξει χωρίς κίνδυνο της δικής του ζωής ή υγείας, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους» (άρθρο 307). Η έννοια της έννομης τάξης, λοιπόν, θεωρεί πως δεν μπορούμε να διάγουμε εν πρεμία το βίο μας, αν κάποιος δίπλα μας απειλείται. Γι' αυτό τιμωρεί την αδιαφορία μας, όταν η ζωή ενός ανθρώπου κινδυνεύει και δεν χρειάζεται καν να ρισκάρουμε τη δική μας για να τον σώσουμε.

Αν, τώρα, έρθουν πολλές γυναίκες επειδή το διπλανό χωριό καίγεται και δεν χωρούν όλες στο σπίτι σου, τότε δικαιούσαι να πεις στους γείτονές σου: «Πρέπει να μοιραστούμε αυτό τον κόσμο. Δεν έχω τη δυνατότητα να δεχτώ άλλες». Αν αυτοί απάνθρωπα και κυνικά αδιαφορήσουν, τότε έχεις δύο επιλογές μπροστά στην απανθρωπιά τους: ή γίνεσαι κι εσύ απάνθρωπος σφραγίζοντας την πόρτα στις κακοποιημένες γυναίκες, ή επιμένεις με ό,τι μέσο διαθέτεις προκειμένου οι γείτονές σου να βγουν από τη βολή τους. Αν αποφασίσεις να γίνεις σαν τους γείτονές σου, τότε και πάλι δεν είναι σίγουρο ότι θα αποφύγεις το πρόβλημα των κακοποιημένων γυναικών. Διότι, όσο αυτές υποφέρουν εκεί που βρίσκονται, τόσο θα φεύγουν. Κι αν το σπίτι σου είναι στο διάβα τους, θα είναι δύσκολο να μην τις συναντήσεις. Οπότε, αργά ή γρήγορα, θα βρεθούν στην αυλή σου, όσο κι αν εσύ προσπαθείς να αποτρέψεις αυτό το ενδεχόμενο. Η λυπηρή συνέπεια αυτής της επιλογής θα είναι η αποκτήνωσή σου, χωρίς μάλιστα κάποιο απτό αποτέλεσμα που, έστω και κυνικά, να «συγχωρεί» την απανθρωπιά σου. Αυτό, δυστυχώς, παθαίνουμε σήμερα.

Υπάρχουν και πιο σύνθετες καταστάσεις, όπως αυτή που βιώνει εσχάτως η Ελλάδα. Αν οι γείτονες πουν «Σου δίνουμε λεφτά για να ανακαινίσεις το σαλόνι του σπιτιού σου, που είναι ρημάδι, προκειμένου να μπορέσεις έτσι να ταΐσεις αυτές τις γυναίκες, και για να πάρεις κρεβάτια ώστε να χωρέσουν όλες», τότε με το δίκιο σου δεν θα υποδεχτείς με χαρά τη γενναιόδωρη πρόταση. Επειδή θα φοβάσαι ότι, αν τυχόν φτιάξεις το σπίτι σου, θα έρχονται όλο και περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες, ενώ –ακόμα χειρότερα– υπάρχει και το ενδεχόμενο οι γείτονές σου να σου επιστρέψουν κάποιες από αυτές που διάβηκαν τον φράχτη σου και πήγαν στα δικά τους σπίτια. Κι αυτό γιατί κάποτε, από την απερισκεψία ίσως, ή απλώς επειδή κανείς δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον, είχες υπογράψει ένα συμβόλαιο με τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας το οποίο προβλέπει πως μόνο το πρώτο σπίτι στην είσοδο του οικισμού (δηλαδή το δικό σου) θα εξετάζει τα αιτήματα προστασίας που θα λαμβάνει από κακοποιημένες γυναίκες. Αναφέρομαι προφανώς στον Κανονισμό του Δουβλίνου, που θα εξετάσουμε αμέσως.

Για τον λόγο αυτό, πονηρά σκεπτόμενος, θα προτιμήσεις να μη φτιάξεις τον χώρο σου, ώστε να στείλεις το μήνυμα προς όλες τις κατευθύνσεις ότι δεν μπορείς να μετατρέψεις το σπίτι σου σε κέντρο βοήθειας. Το μήνυμα θα έχει αποδέκτες τόσο κακοποιημένες γυναίκες όσο και τους πλουσιότερους γείτονες. Με αυτό τον τρόπο θα κερδίσεις ασφαλώς χρόνο, οφείλεις όμως να ξέρεις ότι διατρέχεις έναν κίνδυνο: οι κακοποιημένες γυναίκες, που συνεχίζουν να καταφτάνουν, να χάσουν κάθε ελπίδα ανάταξης της ζωής τους, με αποτέλεσμα η όποια νοικοκυροσύνη, που υπό άλλες συνθήκες θα είχες προσπαθήσει να βάλεις στο σπίτι σου, να υπο-

νομεύεται διαρκώς. Και πλέον το πρόβλημα δεν θα αφορά μόνο την προστασία των κακοποιημένων ανθρώπων, αλλά και τη διαφύλαξη της ηρεμίας, της τάξης και της ασφάλειας στο σπίτι σου εν γένει.

Στα προηγούμενα συνοψίζεται, νομίζω, η κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα η Ελλάδα σε σχέση με το προσφυγικό.

1.2 ΟΙ ΔΙΩΓΜΕΝΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΒΟΥΛΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ. ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΜΕΝΟΙ

Είναι αλήθεια ότι δεν είναι πάντοτε εύκολο να διακρίνεις το κίνητρο του ανθρώπου που σου χτυπάει την πόρτα. Πολλές φορές μάλιστα, δεν είναι σαφές πιο είναι το πρωτεύον και σε αυτόν τον ίδιο. Σε κάθε περίπτωση πάντως, είσαι υποχρεωμένος να το εξετάσεις Σε τελική ανάλυση, η γυναίκα που χτυπάει την πόρτα σου για να δει στον ήλιο μοίρα δεν έχει καμία διάθεση να μείνει και να περιφέρεται στην αυλή σου, αν δεν βρει εργασία. Αν ήταν να παραμείνει άνεργη, θα καθόταν και σπίτι της, μιας κι εκεί είχε τουλάχιστον μια υποτυπώδη στέγη. Αν όντως βρεθεί πάλι χωρίς εργασία, είναι πολύ πιθανό να φύγει. Έχει άλλωστε συνηθίσει στο φευγιό, και σύντομα θα χτυπήσει άλλη πόρτα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, είτε έτσι είτε αλλιώς, τη γυναίκα αυτή ούτε να τη χτυπήσεις ούτε να την προσβάλεις μπορείς, αν δεν μπορείς να ανταποκριθείς στο αίτημά της. Σε αντίθεση βέβαια με την κακοποιημένη γυναίκα απέναντι στην οποία έχεις την ηθική αλλά και νομική υποχρέωση να τη βάλεις στο σπίτι σου ανοίγοντας την πόρτα, τέτοια νομική υποχρέωση απέναντι στη δεύτερη δεν υπάρχει. Ηθική υποχρέωση μπορεί να έχεις κάποια –μικρή ή μεγάλη–, ανάλογα με τον κώδικα αξιών σου (αν είσαι βαθιά χριστιανός, λ.χ.) ή την κατάσταση της γυναίκας.

Το γεγονός ότι απέναντι στους μετανάστες υπάρχει μειωμένη υποχρέωση προστασίας ωθεί ένα μεγάλο τμήμα της ευρωπαϊκής Δεξιάς να επαναλαμβάνει διαρκώς ότι «είναι όλοι μετανάστες», θεωρώντας πως ξεμπερδεύει έτσι με την υποχρέωση να τους φερθεί ανθρώπινα. Αντίστροφα, ένα τμήμα της αλληλεγγυας διεθνιστικής Αριστεράς επιμένει πως «είναι όλοι μετανάστες» θεωρώντας πως οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ προσφύγων και μεταναστών είναι ηθικά, πολιτικά αλλά και πρακτικά αδόκιμη, καθώς οι δύο κατηγορίες έχουν την ίδια μήτρα. Αυτός ο λόγος, όμως, διευκολύνει άθελά του την πολιτική που αποσκοπεί στην εξίσωση των προσφύγων με τους μετανάστες, όχι αναβαθμίζοντας τα δικαιώματα των οικονομικών μεταναστών, αλλά υποβαθμίζοντας αυτά των προσφύγων, στο επίπεδο της εξαιρετικά περιορισμένης προστασίας που δικαιούνται εν γένει οι μετανάστες. Αυτή είναι η πολιτική που κυριαρχεί σήμερα στην Ευρώπη. Το «είναι όλοι μετανάστες» οδηγεί στην προσφορά της ευτελέστερης μεταχείρισης, αυτήν της απόλυτης αβεβαιότητας και της καταπάτησης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Οι αιτούντες άσυλο στη Λέσβο, σε ένα σκίρτημα διαμαρτυρίας τον Φλεβάρη του 2020, δεν σκέφτηκαν καν να προτάξουν την προσφυγική έναντι της μεταναστευτικής τους ιδιότητας. Είπαν απλώς: «Δεν είμαστε ζόμπι, είμαστε άνθρωποι».

Σήμερα, λοιπόν, οι πληθυσμιακές μετακινήσεις προς την Ελλάδα είναι μεικτές. Συναντάμε, δηλαδή, και τους δύο τύπους γυναικών. Και πρόσφυγες και μετανάστες.1 Δεν προβλέπεται στο άμεσο μέλλον να πάψουμε να έχουμε πρόσφυγες και μετανάστες στη χώρα μας. Καλούμαστε λοιπόν να αποφασίσουμε.. Ό,τι και αν κάνουμε, πάντως, θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε το θέμα με την αρετή της επίγνωσης. Ειδάλλως, δεν κινδυνεύουμε τόσο από τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, όσο από τον φόβο που εκείνοι μας προκαλούν, και από τα επικίνδυνα κι ευτελή συναισθήματα που ο φόβος αυτός γεννάει. Ενώ το καλοκαίρι του 2015, η εικόνα μιας Ουγγαρέζας δημοσιογράφου που κλώτσησε ένα προσφυγάκι ώστε να μην περάσει στη χώρα της, μας δημιούργησε αποστροφή, πλέον μας φαίνεται πολύ πιο κοντά μας. Το 2015, είχαμε τις περίφημες γιαγιάδες της Λέσβου που προτάθηκαν για Νόμπελ ειρήνης επειδή τάιζαν προσφυγόπουλα, το 2020 έχουμε πλέον εμπρησμούς σε δομές στήριξης προσφύγων στην ίδια περιοχή.

Ωστόσο, οι μετανάστες κι οι πρόσφυγες δεν είναι άβουλα όντα. Είναι άνθρωποι με τα όλα τους. Με ό,τι ιδιότητες έχουν οι άνθρωποι γενικά: καλές και κακές. Η πρόσληψη των μεταναστών και προσφύγων ως άβουλων όντων είναι απολύτως παραπλανητική. Καταλήγει όμως να είναι όμως και επικίνδυνη. Το ότι θεωρείς κάποιον απλώς πιόνι και μέσο για την υλοποίηση των στρατηγικών των μεγάλων παικτών που ενορχηστρώνουν τις πληθυσμιακές μετακινήσεις ουσιαστικά είναι σαν να του στερείς την ιδιότητα του ανθρωπίνου υποκειμένου. Κάποιοι συμπολίτες μας νιώθουν συμπόνοια κι αυτό είναι, αν μη τι άλλο, ένδειξη ανθρωπιάς. Ως τέτοιο, άξιο επαίνου, παρά την αφέλειά του. Μια αφελής αλληλεγγύη εξάλλου, είναι πάντα προτιμότερη από το μίσος και τη χολή. Σε κάποιους άλλους όμως, το αποτέλεσμα είναι να καταρρέει ο οποιοσδήποτε ηθικός φραγμός: μπροστά τους δεν βλέπουν ανθρώπους αλλά όργανα εκείνων που απεργάζονται την αποσταθεροποίηση των κοινοτήτων τους κι επομένως συνένοχους. Τα πράγματα λοιπόν είναι πολύ πιο σύνθετα: αν όλοι αυτοί οι δημοσιολογούντες περί της μετανάστευσης είχαν μπει στον κόπο να διαβάσουν έστω κι ένα βιβλίο για την ιστορία των μεταναστεύσεων, θα έβλεπαν το προφανή κοινό τόπο των μεταναστευτικών σπουδών: οι πληθυσμιακές μετακινήσεις μπορεί να διευκολύνονται ή να δυσχεραίνουν από τις παρασκηνιακές ενορχηστρώσεις των εκάστοτε "Σουλτάνων", αλλά δεν οφείλονται πρωτογενώς σε αυτές.

1 Κάποια στιγμή, ανάμεσα στο φθινόπωρο 2019 και τα τέλη του έτους, η ελληνική κυβέρνηση επικαλέστηκε μεγέθη που δείχνουν ότι λόγω της σχετικής μείωσης των Σύρων –που καθ' ολοκληρίαν αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες–, οι ροές έπαψαν να είναι προσφυγικές και έγιναν μεταναστευτικές. Η μεταστροφή του δημόσιου λόγου σχετικά με το θέμα –ο πρώην πρωθυπουργός Αντ. Σαμαράς μάλιστα έκανε λόγο για «λαθρομεταναστευτικό»– δεν είναι, φυσικά, τυχαία, αλλά υποκρύπτει αυτήν ακριβώς τη μειωμένη ηθική και νομική ευθύνη απέναντι στους μετανάστες έναντι των προσφύγων. Προς επίρρωση αυτού του ισχυρισμού, αναφέρεται κυρίως ότι αντί για Σύρους έρχονται Αφγανοί– και πράγματι οι Αφγανοί είναι πια περισσότεροι από τους Σύρους. Αυτό όμως δεν σημαίνει τίποτε, σε ότι αφορά τις αιτίες του ξεριζωμού τους. Στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη, οι 7 στους 10 Αφγανούς που ζητούν άσυλο το παίρνουν, γεγονός που καθιστά αβάσιμο τον ισχυρισμό ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι πρόσφυγες.

1.3 ΑΝ ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΗΤΑΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ, ΘΑ ΕΙΧΕ ΛΥΣΗ

Μικρή σημασία έχει λοιπόν να πείσουμε τον κόσμο πως οι άνθρωποι δεν είναι προβλήματα αν έχουν προβλήματα, τα οποία έτσι κι αλλιώς θα τα προτιμούσαμε μακριά μας. Αν η μετανάστευση ήταν πρόβλημα, θα είχε λύση. Δεν έχει, όμως. Όσο στον κόσμο θα βασιλεύει η ανισότητα, και ένα τμήμα του θα είναι βυθισμένο στο χάος, όπως σήμερα, όσο η κλιματική αλλαγή θα γίνεται κλιματική κρίση, όπως σήμερα, οι μετακινήσεις πληθυσμών σπρωγμένων από την ανάγκη θα αποτελεί αναπόδραστη συνέπεια. Επομένως, δεν έχει κανένα νόημα να αντιμετωπίζουμε ως πρόβλημα τη μετανάστευση. Όσο κι αν σπάμε το κεφάλι μας, δεν πρόκειται να βρούμε λύση σε αυτό, παρά μόνο κάποιες διευθετήσεις προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Πολύ συχνά, βέβαια, ακούμε να γίνεται λόγος για ένα μακρινό, ευγενές μέλλον μιας ανθρωπότητας χωρίς φτώχεια, πολέμους και προβλήματα, και ακούμε να επαναλαμβάνεται η φράση: «Πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις βαθύτερες αιτίες της μετανάστευσης». Συνήθως, όμως, πίσω από μια τέτοια ενασχόληση με τα μακρομεγέθη –όπως τον ευγενή πόθο της οικουμενικής επικράτησης της ειρήνης–, κρύβεται μια απροθυμία να διαχειριστούμε τα πραγματικά δεδομένα ενώπιον των οποίων αυτή η κατάσταση μας έχει φέρει.

Αν λοιπόν θέλουμε να είμαστε ακριβείς, η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που προκαλείται από ορισμένα προβλήματα. Η μετανάστευση και η προσφυγιά, με τη σειρά τους, γεννούν κάποια άλλα προβλήματα, και αυτά ακριβώς παλεύουμε να διαχειριστούμε. Γενικά, τα προβλήματα λύνονται. Σπανίως, υπάρχουν άλυτα προβλήματα. Επί της αρχής, όμως, τα φαινόμενα δεν γίνεται να «επιλυθούν», ενώ τα προβλήματα γίνεται. Πρέπει οπωσδήποτε να το συνειδητοποιήσουμε αυτό, αν θέλουμε να θέσουμε σε σωστή βάση τα θεμέλια της συζήτησης. Ειδάλλως, κινδυνεύουμε να προτείνουμε «λύσεις» εκεί που εκ των πραγμάτων είναι αδύνατον να υπάρχουν, όπως κάνουν μερικές φορές κάποιοι, σπρωγμένοι από την άγνοια, την ιδεοληψία ή τον πανικό.

Η μόνη στέρεη βάση για να ξεκινήσει η συζήτηση, επομένως, είναι ότι δεν συζητάμε για πρόβλημα, αλλά για φαινόμενο που τροφοδοτεί προβλήματα, τα περισσότερα εκ των οποίων ενίοτε προϋπήρχαν στις κοινωνίες υποδοχής. Η μετανάστευση τα διογκώνει, τα διαθλά, τα βάζει σε μεγεθυντικό φακό κάνοντάς τα ακόμα πιο ανυπόφορα, οξύνοντας το ταξικό υπόστρωμα των αντιθέσεων και πασπαλίζοντάς το ταυτόχρονα με δοξασίες περί «πολιτισμικών διαφορών» που υπάρχουν μεταξύ των μεταναστών και των ντόπιων πληθυσμών. Φυσικά, τέτοιες διαφορές υπάρχουν, και στις μέρες μας απαιτούν σοβαρή διαχείριση για να μην γίνουν εκρηκτικές, ωστόσο παύουν να είναι πρόβλημα όταν ο «άλλος» δεν είναι ο φτωχός μουσουλμάνος μετανάστης, αλλά ο πλούσιος Σαουδάραβας επενδυτής. Δείχνουν, λοιπόν, πολλά πράγματα το τι θεωρείται πρόβλημα σε μια κοινωνία.

Οι άνθρωποι πάντα μετακινούνταν σπρωγμένοι από κάποια ανάγκη: η επί γης πληθυσμιακή κινητικότητα είναι κανόνας, τουλάχιστον στις μεγάλες ιστορικές κλίμακες. Από την άλλη, σε κανέναν δεν αρέσει να ξεσπιτώνεται. Οι άνθρωποι είναι πάντα διατεθειμένοι να υπομείνουν και να υποφέρουν πολλά, προκειμένου να μείνουν στα σπίτια τους. Στις μέρες μας, μόλις το 3% της ανθρωπότητας έχει μεταναστεύσει σε άλλη χώρα, είναι δηλαδή διεθνείς μετανάστες. Μόνο ένα άτομο ανά 35 ανθρώπους στον πλανήτη είναι σήμερα διεθνής μετανάστης». Η μετανάστευση είναι λοιπόν ο κανόνας, με την έννοια ότι πάντα ο κόσμος μετανάστευε. Είναι όμως και η εξαίρεση, διότι οι μετανάστες δεν αποτελούν παρά ισχνή μειοψηφία.

2.

ΓΕΝΕΥΗ, ΔΟΥΒΛΙΝΟ, ΑΘΗΝΑ: ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΑΝΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥ

2.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΡΙΣΜΟ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΑ ΣΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ ΣΤΟΝ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΔΟΥΒΛΙΝΟΥ

Το 2003 υπογράφηκε στο Δουβλίνο ένα κείμενο της Ε.Ε. το οποίο έκτοτε μπήκε για τα καλά στην ζωή μας – πριν καν προλάβουμε να το καταλάβουμε. Είναι ο Κανονισμός «Δουβλίνο»2 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, που καθορίζει τη χώρα η οποία θα είναι υπεύθυνη να δώσει άσυλο στον άνθρωπο που το δικαιούται. Σύμφωνα με τον Κανονισμό αυτό, ο άνθρωπος μπορεί να ζητήσει άσυλο μόνο σε εκείνη τη χώρα της Ε.Ε. όπου θα εισέλθει για πρώτη φορά. Επομένως, σύμφωνα με το «Δουβλίνο», οι άνθρωποι που μπαίνουν σε ελληνικό έδαφος, και κατόπιν μεταβαίνουν σε άλλη χώρα για να αιτηθούν άσυλο, θα πρέπει να επιστρέφονται πίσω στην Ελλάδα. Μόνο ένα κράτος-μέλος είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου: εκείνο το έδαφος του οποίου πρωτοπάτησε ο αιτών άσυλο. Στόχος του «Δουβλίνου» δεν είναι άλλος από τη θωράκιση των κρατών του ευρωπαϊκού Βορρά απέναντι στους αιτούντες άσυλο που προτιμούν το αποκτήσουν το πολυπόθητο καθεστώς του πρόσφυγα στη Γερμανία, την Ολλανδία ή τη Σουηδία, από την Ελλάδα ή την Ιταλία.

Ενώ, όταν υπογράφηκε ο κανονισμός, το 2003, είχε μάλλον περάσει στα ψιλά της επικαιρότητας, όσο ο αριθμός των προσφύγων μεγάλωνε, τόσο πλήθαιναν οι φωνές για «αναθεώρηση του "Δουβλίνου"». Με τα χρόνια, εδραιώνεται η πεποίθηση ότι το κείμενο αυτό θεσμοθετεί μια αδικία εις βάρος του ευρωπαϊκού Νότου και δη της Ελλάδας.

Από την άλλη, μολονότι είναι προφανές πως το «Δουβλίνο» εισάγει μια μεταχείριση που εναποθέτει δυσανάλογα βάρη σε χώρες όπως η Ελλάδα, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι, ουσιαστικά, ο Κανονισμός δεν λειτούργησε παρά ελάχιστα. Οι επιστροφές ανθρώπων που υπήχθησαν σε αυτό το καθεστώς υπήρξαν ελάχιστες: στην Ελλάδα έχουν επιστραφεί μέχρι σήμερα, δυνάμει του «Δουβλίνου», λιγότερα από εκατό άτομα! Αν, από νομικοπολιτική άποψη, το βασικό πρόβλημα του «Δουβλίνου» είναι η αδικία που εισάγει, τόσο απέναντι στους αιτούντες άσυλο όσο και απέναντι στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, από επιχειρησιακή άποψη το πρόβλημα ήταν ότι, με την ακαμψία που το χαρακτηρίζει, δεν εκπλήρωσε τον σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκε.

2 Το 2003 υπογράφηκε το «Δουβλίνο ΙΙ», δηλαδή η αναθεωρημένη εκδοχή της πρώτης Συνθήκης της Ευρώπης των 12 το 1990. Το «Δουβλίνο ΙΙΙ» αποτελεί συνέχεια αυτού του κανονισμού, υπογράφηκε το 2013 και ισχύει μέχρι σήμερα.

Έκανε, όμως, κάτι άλλο: εισήγαγε μια πρώτη ρωγμή στην προστασία των αιτούντων άσυλο και στο προσφυγικό δίκαιο, όπως μας το κληροδότησε η Σύμβαση της Γενεύης. Στο κείμενο αυτό, την επαύριο της ανθρωπιστικής καταστροφής του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, επιτεύχθηκε μια πρωτοφανής οικουμενική συμφωνία ως προς το τι είναι πρόσφυγας και καθιερώθηκε η αρχή της μη επαναπροώθησης (non-refoulement), σύμφωνα με την οποία ο πρόσφυγας δεν πρέπει να επιστρέφεται σε χώρα όπου απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του. Η αρχή αυτή αποτελεί πλέον κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου.

Το «Δουβλίνο» πραγματοποίησε ένα κρίσιμο βήμα προς την κατεύθυνση του μαρασμού της αρχής της μη επαναπροώθησης, προβλέποντας πως ένα κράτος δεν έχει την υποχρέωση να εξετάσει αίτηση ασύλου, εφόσον ο αιτών πάτησε πρώτα το έδαφος κάποιου άλλου κράτους της Ε.Ε., το οποίο θα έπρεπε, ως εκ τούτου, να την εξετάσει πρώτο.3 Η νομική βάση του «Δουβλίνου» είναι ότι ο πρόσφυγας δεν θα πάει όπου θέλει, αλλά όπου τον δέχονται (αρκεί να τον δέχονται κάπου, βέβαια!). Η Γερμανία και η Σουηδία θα είχαν γίνει το αποθετήριο όλων των αιτημάτων ασύλου της Ασίας και της Αφρικής, αν δεν προβλέπονταν τέτοιου είδους περιορισμοί.

Παρότι όμως, από τη σκοπιά αυτών των κρατών, κάτι τέτοιο φαίνεται εύλογο, εισάγει μια ρωγμή που μοιάζει να αποτελεί απειλή για την αρχή της μη επαναπροώθησης. Αν δεχτούμε δηλαδή πως ένα άλλο κράτος της Ε.Ε. είναι αρμόδιο να εξετάζει τα αιτήματα ασύλου, τότε κάποια στιγμή μάλλον εύκολα θα περάσουμε και εκτός Ε.Ε. ακόμη και αν το κράτος στο οποίο παρκάρουμε ανθρώπους δεν δέχεται αιτήματα ασύλου. Αυτό κάναμε. Άλλωστε, η λογική είναι η ίδια. Από αυτό το σημείο και μετά, ο δρόμος ήταν πλέον ανοιχτός για τα νέα πειράματα που παρακολουθούμε σήμερα, όπου ο πρόσφυγας ουσιαστικά παύει να χρήζει διεθνούς προστασίας με το που φεύγει από το φλεγόμενο σπίτι του. Το «Δουβλίνο» ουσιαστικά προετοίμασε το νομικό έδαφος και αποκοίμισε τις ανθρωπιστικές συνειδήσεις, ώστε να δεχτούν πως, άπαξ και ο πρόσφυγας έφυγε από την πατρίδα του, παρέλκει να εξετάσουμε το αίτημά του, καθώς με αυτό θα ασχοληθεί η χώρα από το έδαφος της οποίας αναγκαστικά θα διέλθει πρώτα, στην προσπάθειά του να βρει άσυλο. Για να γίνει αυτό, όμως, θα πρέπει πρώτα αυτή τη χώρα να τη βαφτίσουμε «ασφαλή». Η πρακτική αυτή, όπως θα δούμε στη συνέχεια, σε λίγα χρόνια θα γενικευθεί. Ασφαλής αποκαλείται η χώρα στην οποία τεκμαίρεται πως ο πρόσφυγας δεν κινδυνεύει. Για να θυμηθούμε την παραβολή που χρησιμοποιήσαμε στο πρώτο κεφάλαιο, «ασφαλές» είναι το πρώτο σπίτι του χωριού δίπλα στον φλεγόμενο τόπο. Κι ας μην είναι το καλύτερο, ούτε, φυσικά, αυτό στο οποίο θα ήθελαν να καταλήξουν οι κακοποιημένες γυναίκες.

Ωστόσο, όπως προαναφέραμε, και σε αντίθεση με ό,τι πιστεύεται, το «Δουβλίνο» δεν επηρέασε την Ελλάδα. Η χώρα πρόλαβε και κατοχυρώθηκε ως μη ασφαλής για τους αιτούντες άσυλο οι οποίοι απαγορεύεται να επιστραφούν. Κατάφερε, δηλαδή, να θεωρηθεί επικράτεια για την οποία ουσιαστικά ισχύει η αρχή της μη επαναπροώθησης. Τον Ιανουάριο του 2011 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέδωσε την απόφαση MSS κατά Ελλάδας και Βελγίου, με την οποία

3 Το άρθρο 13 του Κανονισμού ορίζει ότι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας υπηκόου τρίτης χώρας είναι το κράτος-μέλος του οποίου τα σύνορα ο αιτών άσυλο διέβη παρανόμως. Σκοπός είναι να εξασφαλιστεί ότι τα κράτη-μέλη θα βρίσκονται σε επαγρύπνηση, όσον αφορά την ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε.

ανατρέπεται το «Δουβλίνο». Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι απάνθρωπες συνθήκες κράτησης που επικρατούν στα κέντρα κράτησης αλλοδαπών και αιτούντων άσυλο στην ελληνική επικράτεια, σε συνδυασμό με τις συνθήκες διαβίωσης των προσώπων που αιτούνται άσυλο μετά την απελευθέρωσή τους και την έναρξη της διαδικασίας εξέτασης της αίτησής τους, συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση που απαγορεύεται από το άρθρο 3 της Σύμβασης.4

Και όχι μόνο αυτό: πέραν της Ελλάδας, καταδικάστηκε και το Βέλγιο, που επέστρεψε δυνάμει του «Δουβλίνου» κάποιους αιτούντες άσυλο από το Αφγανιστάν, ενώ «όφειλε να γνωρίζει» (σύμφωνα πάντα με την απόφαση) ότι η Ελλάδα δεν είναι χώρα στην οποία μπορείς να επιστρέψεις ανθρώπους, λόγω των άθλιων συνθηκών που επικρατούν εκεί.

Από τη Συνθήκη της Γενεύης του 1951 για τους πρόσφυγες –ό,τι καλύτερο έκανε ποτέ η ανθρωπότητα για τους πρόσφυγες–, περάσαμε στον Κανονισμό του Δουβλίνου, όπου η Ε.Ε., για να διαφυλάξει την συνοχή της, τα χρέωσε όλα στο πρώτο κράτος διέλευσης, δηλαδή την Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία. Από τον κανονισμό αυτό παλεύουμε μέχρι σήμερα να απαλλαγούμε, χωρίς όμως να μας ευνοεί ο συσχετισμός δυνάμεων στην Ε.Ε. Την ίδια στιγμή που η Ελλάδα, μαζί με τις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, επιχειρηματολογεί (λιγότερο ή περισσότερο πειστικά, κάθε φορά) για την αναθεώρηση του «Δουβλίνου», η Γερμανία έχει ήδη αρχίσει να υπογράφει διμερείς συμβάσεις με τα κράτη εισόδου, ώστε να διασφαλίσει ότι θα επιστρέφει σε αυτά κάποιους αιτούντες άσυλο, προσφέροντας, ως κυνικό αντάλλαγμα, τη δυνατότητα στις οικογένειες που χωρίστηκαν στον δρόμο να επανενωθούν. Έτσι, η Γερμανία έχει να λέει στους πολίτες της ότι επιστρέφει ανθρώπους, ενώ την ίδια στιγμή χιλιάδες οικογένειες ζουν χωρισμένες επειδή κάποιοι κατάφεραν να φτάσουν εκεί, ενώ άλλοι εγκλωβίστηκαν στην Ελλάδα ή την Τουρκία. Παρά το γεγονός ότι η οικογενειακή επανένωση θεωρείται δικαίωμα, σύμφωνα με οδηγία της Ε.Ε., οι επανενώσεις οικογενειών γίνονται με το σταγονόμετρο, ώστε να σταλεί ένα μήνυμα σπαγκοραμμένης αυστηρότητας που θα καθησυχάσει τους Βορειοευρωπαίους νοικοκυραίους.

4 Συμπληρωματικά, το Δικαστήριο θεώρησε πως οι διαδικασίες εξέτασης των αιτήσεων ασύλου, μετά την κατάργηση του δεύτερου βαθμού εξέτασής τους, σε συνδυασμό με τον εξαιρετικά μικρό αριθμό αποφάσεων που κάνουν δεκτές αιτήσεις ασύλου, το μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ώς την έκδοσή τους, και άλλα εμπόδια, παραβιάζουν το άρθρο 13 της Σύμβασης, που εγγυάται την αποτελεσματική δικαστική προστασία.

2.2 ΑΠΟ ΤΟ ΔΟΥΒΛΙΝΟ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΕΕ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Το νέο παράδειγμα διαχείρισης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών έχει καταγραφεί διεθνώς ως externalisation. Ο όρος χρησιμοποιείται πλέον ευρέως στη διεθνή βιβλιογραφία, για να δηλώσει την εδαφική μεταφορά των συνοριακών και πληθυσμιακών ελέγχων έξω από τα σύνορα των κρατών στα οποία κατευθύνονται οι άνθρωποι, σε κράτη των οποίων το έδαφος μεσολαβεί ανάμεσα στις χώρες προέλευσης και τις χώρες τελικού προορισμού των ανθρώπων. Η Τουρκία –ως το τελευταίο εκτός Ε.Ε. κράτος από το οποίο διαβαίνουν οι μετανάστες κι οι πρόσφυγες– αποτελεί την κατεξοχήν επικράτεια στην οποία δοκιμάζεται το νέο μοντέλο. Η Ελλάδα, ως εσχατιά της Ε.Ε., είναι το δεύτερο κράτος το οποίο καλείται να λειτουργήσει ως υγειονομική ζώνη για όσους διαβούν το ευρωπαϊκό σύνορο.

Αφορμή για την υλοποίηση αυτών των σκέψεων στάθηκε το καλοκαίρι του 2015. Ενώ ώς τις αρχές του φθινοπώρου η Γερμανίδα καγκελάριος υποσχόταν στον λαό της «θα τα καταφέρουμε» («wir schaffen das»), φράση που έκτοτε στοίχειωσε την πολιτική της, από κει κι ύστερα άρχισε η γερμανική αναδίπλωση. Η Ε.Ε. δεν θέλει (άλλους) πρόσφυγες, οπότε ο αδύναμος κρίκος της αλυσίδας της είναι η χώρα διά της οποίας οι ροές εισέρχονται στο ευρωπαϊκό έδαφος. Αυτή είναι που στο εξής θα φορτωθεί ευθύνες οι οποίες δεν της αναλογούν.

Επρόκειτο για ένα απλό ανακοινωθέν, με ημερομηνία 18 Μαρτίου. Αυτό έχει τη σημασία του: τα ανακοινωθέντα δεν ελέγχονται νομικά. Τα κύρια σημεία του έχουν ως εξής: Πρώτον, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε ώς το τέλος της προηγούμενης χρονιάς, όλοι οι χωρίς χαρτιά μετανάστες, που φτάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας, από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται στην Τουρκία· δεύτερον, οι άνθρωποι που φτάνουν στα ελληνικά νησιά θα καταγράφονται δεόντως, και τυχόν αιτήσεις ασύλου θα διεκπεραιώνονται ατομικά από τις ελληνικές αρχές, δυνάμει της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου· τρίτον, οι μετανάστες που δεν αιτούνται άσυλο, ή η αίτηση των οποίων κρίνεται αβάσιμη ή απαράδεκτη, θα επιστρέφονται στην Τουρκία· τέταρτον, για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην Ένωση.

Από αυτά τα σημεία, τέσσερα χρόνια αργότερα, μόνο το δεύτερο υλοποιείται σε υπολογίσιμο βαθμό. Τα υπόλοιπα παρέμειναν λίγο ως πολύ κενό γράμμα. Δεν ήταν κάτι που δεν μπορούσε να προβλέψει κανείς, και το επισήμαναν, άλλωστε, ευθύς εξαρχής όσοι αντιμετώπισαν με σκεπτικισμό την Κοινή Δήλωση. Το 2018 καταγράφηκαν στην Ελλάδα 67.000 αιτήσεις χορήγησης ασύλου, έναντι 59.000

το 2017. Τα κολοσσιαία αυτά μεγέθη είναι αδύνατον να διεκπεραιωθούν μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα. Όλα τα άλλα σημεία του ανακοινωθέντος απλώς δεν εφαρμόζονται. Στα τέσσερα χρόνια που έχουν περάσει από την Κοινή Δήλωση Ε.Ε.-Τουρκίας, έχουν επιστραφεί λιγότεροι από 2.000 άνθρωποι –αριθμός ασήμαντος σε σχέση με εκείνων των εισερχομένων στην Ελλάδα–, ενώ η απευθείας επανεγκατάσταση των Σύρων προσφύγων από την Τουρκία στην Ε.Ε. απέδωσε τον στατιστικά σχεδόν ασήμαντο αριθμό των 20.000 ανθρώπων από τα τρεισήμισι εκατομμύρια που βρίσκονται στο έδαφός της στις αρχές του 2020.

3.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Στη συζήτηση που ακολούθησε και διήρκεσε περίπου μία ώρα αναδείχθηκαν τα εξής ερωτήματα:

1ον. Είναι δυνατή μια αλλαγή στρατηγικής σε ό,τι αφορά τη διαχείριση εισόδου αιτούντων άσυλο η οποία δεν θα οδηγήσει σε καταστάσεις αντίστοιχες με αυτές που βίωσε η χώρα το καλοκαίρι του 2015;

2ον. Μήπως όντως η προσδοκία της «κοινωνικής ένταξης» των ανθρώπων αποτελεί παράγοντα έλξης τους στην ελληνική επικράτεια;

3ον. Σε τι βαθμό η Ελλάδα μπορεί να αναπτύξει μια διαφορετική πολιτική διαχείρισης ανεξάρτητα από την ΕΕ;

- 1ον. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα; Είναι θετική. Ναι, η Ελλάδα μπορεί να αναπτύξει μια πολιτική που δεν θα βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στην αποτροπή της εισόδου, στο βαθμό που η ίδια η χώρα, η κυβέρνηση, δηλαδή, η διοίκηση και η κοινή γνώμη πάψουν να αντιλαμβάνονται την ελληνική επικράτεια αποκλειστικά ως τράνζιτ για την Ευρώπη. Ο κόσμος έρχεται στην Ελλάδα επειδή ξέρει ότι θα φύγει. Αν ξέρει ότι δεν θα φύγει - ή δεν θα φύγει εύκολα, τέλος πάντων - θα το ξανασκεφτεί αν θα διαβεί το Αιγαίο για να εγκλωβιστεί στην Ελλάδα. Επομένως, αν η ίδια η χώρα περιορίσει τους ρυθμούς εξόδου από τα βόρεια σύνορά της, αυτό θα περιορίσει αντίστοιχα και τους ρυθμούς εισόδου από τα ανατολικά. Αυτό αποδείχθηκε όταν εξάλλου, το Φεβρουάριο του 2016 έκλεισε η Ειδομένη και αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των ροών κατά περίπου 3/4.
- 2ον. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι αρνητική. Κανείς δεν ξεριζώνεται από τον τόπο του επειδή έμαθε ότι μια χώρα καθ' οδόν ακολουθεί κάποιες πολιτικές στοιχειώδους κοινωνικής ένταξης. Αυτή η πεποίθηση είναι αφελής. Επομένως, το να ακολουθήσει η χώρα κάποιες πολιτικές πρόσβασης των ανθρώπων σε θεμελιακά κοινωνικά αγαθά, όπως υγεία, παιδεία και εργασία, είναι πολιτική θετικού αθροίσματος: τόσο υπέρ της κοινωνικής συνοχής, όσο και υπέρ της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ειδάλλως παγιώνεται μια κατάσταση περιχαράκωσης και αποκλεισμού των αιτούντων άσυλο σε μακρά διάρκεια καθώς το ενδεχόμενο να φύγουν άμεσα από την Ελλάδα είναι περιορισμένο.
- 3ον. Η απάντηση είναι ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να ακολουθήσει εύκολα διαφορετική πολιτική από την υπόλοιπη ΕΕ. Έχει ωστόσο κάθε λόγο να διεκδικήσει την επαναφορά του μέτρου των μετεγκαταστάσεων και να φωνάξει ότι η μονοδιάστατη πολιτική της αποτροπής και της ανάσχεσης επαναφέρει πρακτικές απάνθρωπες και παράνομες για το διεθνές δίκαιο, γιατί σε τελευταία ανάλυση ο φυσικός αυτουργός αυτών είναι τα κράτη του ευρωπαϊκού Νότου. Η Ελλάδα δεν πρέπει να επαναπαυθεί στο ρόλο της «ευρωπαϊκής ασπίδας» που πανηγυρικά της δόθηκε τον Φεβρουάριο του 2020, αλλά να διεκδικήσει μια πολιτική κοινής ευθύνης μέσω της υποχρέωσης ενεργοποίησης των μηχανισμών που κινητοποιήθηκαν με αφορμή την Ουκρανική προσφυγική κρίση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- K. Koser, Διεθνής μετανάστευση – Μια συνοπτική εισαγωγή, μτφρ. Θ. Αναγνωστόπουλος, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2019
- Ν. Κουραχάνης, Πολιτικές στέγασης προσφύγων: προς την κοινωνική ενσωμάτωση ή την προνοιακή εξάρτηση;, Τόπος, Αθήνα, 2019
- T. Marshall, Αιχμάλωτοι της γεωγραφίας, μτφρ. Σ. Κατσούλας, Διόπτρα, Αθήνα 2019.
- D. Schnapper, Η κοινωνική ενσωμάτωση – Μια σύγχρονη προσέγγιση, μτφρ. Ξ. Γιαταγάνας, Κριτική, Αθήνα 2008.
- Γ. Σπυροπούλου, Δ. Χριστόπουλος, Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε;» Ένας απολογισμός διαχείρισης και προτάσεις διεξόδου, Εκδ. Παπαζήση, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή & Δημήτρη Τσάτσου, Αθήνα 2016.
- Α. Φωτιάδης, Εξουσίες εκτός ελέγχου – Η μεταδημοκρατική παραμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2017
- Δ. Χριστόπουλος, Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα, θα είχε λύση, Εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2020.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.
Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

INE - ΓΣΕΕ www.inegsee.gr info@inegsee.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-19-8